

SOPRONI KÖNYVESPOLC

JANKÓ FERENC

Murber Ibolya: Nyugat-Magyarországtól Burgenlandig, 1918–1924. Határtörténetek az első világháború után. Budapest, Bölcsészettudományi Kutatóközpont 2021.

Burgenland tartomány „100 éves születésnapja” sok kutatót, tudományos közösséget ösztönzött munkára,¹ köztük a szóban forgó könyv szerzőjét, a Trianon 100 Lendület kutatócsoporthoz csatlakozó Murber Ibolyát, az ELTE szombathelyi történelem tanszékének munkatársát. Jó néhány éve foglalkozik a témával, könyve előzményeként számos publikáció látott már napvilágot,² sőt a könyv német verziója³ előbb jelent meg a magyarnál, igaz utóbbi számos ponton bővült. Munkái révén tehát fontos „magyar hangjává” vált a témának nemcsak itthon, hanem a német nyelvterületen is.

A kutatócsoport által gondozott Trianon-dokumentumok és -tanulmányok sorozat 10. tagjaként megjelenő, ízléses borítójú könyv elemző része a bevezetéssel és az összefoglalással együtt hét fejezetből áll, ezt egy húsz tételből álló forrásközlés-melléklet egészíti ki. A könyvet 47 kép (fotók és dokumentumok) és egy térkép illusztrálja, kézikönyvként való használatát személynév- és helymutató segíti.

A könyv határozott elemző szándékát jelzi, hogy az Olvasó egy elméleti-elemzési keretet ismerhet meg a bevezetésből és részletesen a második fejezetből. Ennek következetes végigvitele biztosította azt, hogy ne csak egy újabb verziót kapjunk a németek lakta Nyugat-Magyarország első világháború utáni Ausztriához csatolására. Nem azon van a hangsúly tehát, hogy újabb és újabb források felhasználásával mind pontosabb történet-

¹ Tóth Imre: Két Anschluss között. Nyugat-Magyarország és Burgenland Wilsontól Hitlerig. Pécs, 2020.; Rathkolb, Oliver – Polster, Gert – Steiger-Moser, Susanna – Kirchnopf, Johann – Burgstaller, Rosemarie (Hrsg.): Burgenland schreibt Geschichte 1921–2021. Wissenschaftliche Arbeiten aus dem Burgenland, Band 168-169. Eisenstadt, 2021.; Törő László Dávid: Határváros egy vitatott hovatartozású régióban: a Sopron múltjáról folytatott történeti viták a két világháború között. Világtörténet, 11. (2022) 1. szám, megjelenés alatt; Ujváry Gábor: Hűség városa, légy hú óre önmagadnak. Nyugat-Magyarország 1918–1921 közötti sorsa és a soproni népszavazáshoz vezető út. MNL GYMSMSL, Sopron, 2021.

² Pl. Murber Ibolya: A burgenlandi impériumváltás 1918–1924: kikényszerített identitásképzés és politikai erőszak. Múltunk. Politikátörténeti folyóirat 64. (2019) 2. 181–214.; Uő: Az osztrák és a magyar válságkezelés 1918–1920. Hasonlóságok és különbségek a közös birodalom összeomlását követően. Századok 152. (2018) 6. szám, 1293–1320.; Ibolya Murber: Vom ungarischen „Deutsch-Westungarn” zum österreichischen „Burgenland” – Verlust versus Anschluss. In: Rathkolb, Oliver et al (Hrsg) i. m., 113–126.

³ Ibolya Murber: Grenzziehung zwischen Ver- und Entflechtungen. Eine Entstehungsgeschichte Deutsch-Westungarns und des Burgenlandes. Wiesbaden, 2021.

leírást kapjunk, bár a Szerző munkájához a bécsi osztrák állami levéltár és a Magyar Nemzeti Levéltár egyes forrásait és napilapokat is felhasznált. Különösen látszik törekvése, hogy az eddig inkább Sopron központú elbeszélések hangsúlyát Vas megyei források bevonásával (így a képanyagot is) oldja. A bevezetésben a Szerző az elméleti kereteket munkálja tehát ki, de itt egy kicsit adós marad azzal, hogy saját könyvét erősebben beágyazza a korábbi szakirodalomba egy historiográfiai áttekintés segítségével. A könyv elemző fejezeteiben sem ütközteti álláspontját explicit módon más szerzőkével, csak néhol olvashatunk implicit utalásokat. Látásmódjában tehát „természetesen ez a munka sem kerül meg az államközi politikatörténeti események kronologikus elemzését, emellett azonban hangsúlyozott célja, hogy a tradicionális politikatörténeti megközelítéseket és az ezekre ráérakodó, gyakran retrospektív nemzeti érzelmeket új szemszögből világítsa meg”, érvel a szerző (15. o.). A cím is határtörténeteket ígér, ez a többes látásmód azonban nem válogatott szereplők szemszögéből megírt történetekre utal, hanem az elemzési szempontokban megmutatózó, eltérő földrajzi léptékeken cselekvő aktorok és diskurzusok vizsgálatán keresztül jelenik meg. Murber Ibolya tágabban, több megközelítést alkalmazott, így a határtudományét (border studies), miszerint a határok és a határvidék társadalmi képződmények és nem eleve adott objektív valóság-elemek. Az *entangled history* vagy az új diplomáciatörténet révén pedig a határmenti kapcsolatok vizsgálatába jobban be tudta emelni a nem nemzeti-szintű szereplőket és egységeket, ezzel pedig erőteljesebben koncentrálni saját narratívájában arra, hogy mi az, ami a határtérségben őket inkább összeköti, semmint elválasztja. Így a tárgyalás fókuszában nemcsak az állami, kormányzati és nemzetközi szereplők jelennek meg, hanem a helyi lakosság, a helyi-lokális politikai és (fél)katonai szereplők is, továbbá nagy teret szentelt a Szerző a nemzeti önrendelkezés koncepciójának, valamint a bolsevizmus és az antibolsevizmus szembenálló ideológiáinak ahhoz, hogy az osztrák–magyar határviták történetének további szempontjait világítsa meg.

Ezzel összefüggésben a harmadik fejezet a határtérség életének főbb vonalait vizsgálja az első világháború végéig terjedő időszakban, utalva az erős társadalmi és gazdasági integrációra. Ezt a háború időszaka meglehetősen kimozdította a komfortzónából; a háború végére Ausztriában élelmezési válság alakult ki, amely nemcsak a csempészet felvirágzásához vezetett, hanem, mint ismert, jelentős szerepet játszott az első területrendezési javaslatok megfogalmazásában, vagyis a nyugat-magyarországi terület Ausztriához csatolásában. Az élelmezési válságot a Szerző a negyedik fejezetben tárgyalja részletesen, diplomáciai iratok forrásközlésével is illusztrálva. De arra is rámutat, hogy az élelmiszer-szállítás felfüggesztése nem egyoldalú lehetőség és fegyver volt a magyar diplomácia kezében, Bécs ugyanis cserébe iparcikkeket és papírt szállított Budapestnek, azaz Magyarországnak, amivel szintén nyomást lehetett gyakorolni a másik félre. Ugyanebben a fejezetben kerül elő első ízben a kérésállamok kérdésköre, ugyanis a térségben három ilyen is létezett, és az elsőt, a Heinzenland köztársaságot még a Tanácsköztársaság időszaka előtt kiáltották ki. A Szerző részletesen elemzi ezeket, rávilágítva a helyi, félkatonai

szereplők fontosságára létrejöttükben. De ugyanezen aktorok aktivizálódása vezetett el elsősorban a háború utáni anarchikus állapotok, illetve erőszakhullám kialakulásához, amellyel az állam elvesztette erőszak-monopóliumát, érvel Murber.

Az ötödik fejezet a magyar Tanácsköztársaság időszakára koncentrálva a különböző cselekvői szintek és cselekvők változó szerepét vizsgálja meg: miképp változtatta meg Ausztria és Magyarország lehetőségeit a párizsi békekonferencián, hogyan alakította például a két ország viszonyát a diplomácia, a gazdasági együttműködés (pl. osztrák fegyverszállítás Magyarországra) és a helyi lakosság szintjén. Utóbbi kapcsán a Szerző felhívja a figyelmet, hogy „a lokális aktorok a határvidéken gyakran az állami vezetés elvárásai ellenében, főként annak gyengesége esetén, saját céljaik érdekében államhatárt átlépve tevékenykedtek” (73. o.). Ezek a helyi aktorok, így például Sigray Antal és Lehár Antal a Tanácsköztársaság bukása után még fontosabb szerepet kaptak az ellenforradalmi rendszer helyi konszolidációjában, mint Nyugat-Magyarország kormánybiztosa és katonai főparancsnoka. Murber szerint kettejük „hatalmi jogosítványai együttesen hasonlatosak voltak egy nyugat-magyarországi warlord befolyásához” (86. o.). Ugyanitt a Szerző Sigrayval és Lehárral kapcsolatban azt is megállapítja, hogy működésüket Szombathelyen kifejtve Sopron „kiemelt geopolitikai pozíciója időlegesen háttérbe szorult” (uo.), amely sajátos példája a könyv tudatos, multiregionális fókuszáltságának.

Murber Ibolya a mai narratívákban gyakran heroizált nyugat-magyarországi felkelést is új megvilágításba helyezi (6. fejezet), amennyiben azt politikai erőszakként határozza meg, amely kezdetben antibolsevista, antiszemita motivációkból építkezve lépett fel az ausztriai csatlakozást támogatókkal vagy a legitimistákkal szemben, és utóbb már a magyar kormányzat jóváhagyásával késleltette sikeresen a területátadást, és szolgálta közvetve a „Sopronért Burgenlandot” megegyezés megszületését. A népszavazás és a határmegállapító bizottságok működésének rövid tárgyalása zárja a könyv utolsó fejezetét. Itt a kötet egyetlen térképe segítené a történetek átlátását, érdekes módon „Nyugat-Magyarország, 1920–1923” címen, viszont a térkép szöveges magyarázata, beillesztése az elemzésbe elmaradt.

Összességében úgy hiszem, hogy Murber Ibolya könyve a világosan felállított elemzési keretek segítségével sikeresen magyarázza és értelmezi (újra) a térség történetét, különösen jó az ezt négy oldalban summázó összegzés, amelyben megállapítja, hogy „a politikai diskurzust és a propagandát elsősorban a nemzeti önrendelkezés és a bolsevizmus–antibolsevizmus ellentéte dominálta” (139. o.), voltaképpen azonban a gazdasági motivációk és kényszerek irányították a történéseket. Mindenképpen fontos és hasznos könyvet kapott a kezébe tehát az az Olvasó, aki a Szerzővel együtt egy lépést hátra lépve, mai fejjel kíván elgondolkodni, avagy tovább gondolkodni az osztrák–magyar határtérség sorsáról, a történések mai üzeneteiről.